

CRÒNICA SOBRE LA JORNADA «RÈGIM ECONÒMIC MATRIMONIAL: RÈGIM DE PARTICIPACIÓ I MECANISMES DE COMPENSACIÓ ENTRE CÒNJUGES», CELEBRADA A LA UNIVERSITAT DE BARCELONA ELS DIES 7 I 8 DE NOVEMBRE DE 2013

El Grup d'Estudi del Dret Civil Català (2009 SGR 221) va organitzar, amb la col·laboració de l'Il·lustre Col·legi de Notaris de Catalunya i sota la direcció de les doctores Susana Navas Navarro, Elena Lauroba Lacasa i M. Esperança Ginebra Molins, la jornada titulada «Règim econòmic matrimonial: règim de participació i mecanismes de compensació entre cònjuges», la qual va tenir lloc els dies 7 i 8 de novembre de 2013 a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona.

L'objectiu de la jornada era aportar elements d'anàlisi i de reflexió sobre el règim econòmic matrimonial vigent a Catalunya, arran de l'entrada en vigor l'1 de maig de 2013 del conveni francoalemany sobre un règim econòmic matrimonial opcional de participació en els guanys. Com a ponents, es va comptar amb la participació de juristes de reconegut prestigi, tant internacionals com nacionals, procedents de l'àmbit acadèmic universitari, així com de l'exercici pràctic de la funció judicial i notarial.

La conferència inaugural de la jornada fou a càrrec del doctor Ferran Badosa Coll, catedràtic emèrit de dret civil de la Universitat de Barcelona i investigador principal del Grup d'Estudi de Dret Civil Català. En la conferència, titulada «Els enfocaments econòmics del matrimoni», Badosa va examinar els efectes patrimonials derivats del matrimoni i dels règims matrimonials. Per una banda, amb l'enfocament vinculat al matrimoni va analitzar les despeses familiars, les quals foren definides econòmicament (com a despeses o pagaments que imposen el finançament dels cònjuges) i jurídicament (com a deutes amb titularitat exclusiva del cònjuge contraent, però amb garantia patrimonial extensa, ja que són també exigibles a l'altre cònjuge), així com l'exclusió del matrimoni com a àmbit de desplaçaments econòmics, atès que roman la idea de prohibició de l'enriquiment injust. Per altra banda, amb l'enfocament particular derivat del règim matrimonial va examinar el matrimoni com a institució a la qual s'imputen els guanys dels cònjuges.

A continuació farem una síntesi de les altres ponències, però no per l'ordre cronològic en què foren pronunciades, sinó prenent en consideració la perspectiva del dret comparat que va operar en la jornada. Per aquest motiu, per una banda s'examinaran les ponències relatives als règims econòmics matrimonials, especialment el règim de participació en els guanys, en ordenaments jurídics d'altres països europeus, i per l'altra s'examinarà la regulació d'aquests règims en el dret civil català.

Els ordenaments jurídics d'altres països que foren objecte d'estudi durant la jornada foren els d'Anglaterra i Gal·les, França i Alemanya.

El doctor Jens M. Scherpe, professor de la Universitat de Cambridge, va exposar

el cas d'Anglaterra i Gal·les com a exemple de sistema jurídic sense règim econòmic matrimonial. Com va explicar el ponent, en considerar-se que cap règim podia crear un resultat just, des de la *Matrimonial Causes Act* del 1973 la potestat per a decidir sobre les conseqüències econòmiques del divorci recau sobre els jutges, els quals, per a assegurar que els beneficis obtinguts es reparteixen, prenen en consideració els tres pilars de l'equitat (necessitat, compensació i distribució del patrimoni), tot i que el criteri de l'interès dels fills té prevalença sobre aquests. També va fer referència als acords matrimonials, dels quals va dir que quan són justos és força probable que siguin aprovats pel jutge.

El cas de l'ordenament jurídic francès va ser exposat per la doctora Sophie Gaudemet, professora de la Universitat Paris-Sud (Paris XI), la qual va centrar la seva intervenció en el règim de participació en el dret francès des de la pràctica. Segons va explicar la ponent en la seva intervenció, els cònjuges tenen llibertat de pacte per a celebrar acords i delimitar el règim econòmic matrimonial. Les principals clàusules que va esmentar que es poden pactar són les que persegueixen la protecció del cònjuge supervivent (clàusula de participació íntegra, que estipula que el supervivent té dret a la totalitat dels guanys nets) o del cònjuge professional (clàusula d'exclusió professional o de disminució del valor dels guanys).

La doctora Bettina Heiderhoff, professora de la Universitat de Münster, es va centrar en qüestions actuals del règim de comunitat en els guanys d'Alemanya, que és el règim legal supletori i opera com un règim de participació, malgrat que el nom pugui generar confusions. D'acord amb la seva ponència, quan aquest règim finalitza, el cònjuge que ha obtingut més guanys durant el matrimoni està obligat a pagar a l'altre cònjuge la meitat d'aquest increment patrimonial. La compensació que es pot demanar, segons va manifestar, es troba limitada a les propietats existents del cònjuge, un cop deduïts els deutes (extrem introduït per la reforma del 2007). La ponent, en la seva conclusió, va posar l'èmfasi en el fet que el benefici més important d'aquest règim és que la interferència en els drets de propietat és mínima.

Aquests dos darrers països, França i Alemanya, van celebrar un conveni sobre règim econòmic matrimonial opcional de participació en els guanys que va ser objecte d'estudi del doctor Pierre Murat, professor de la Universitat de Grenoble-Alps. En la seva ponència, Murat va manifestar que no es va voler unir els dos règims econòmics matrimonials, sinó crear-ne un de nou que ha de ser escollit expressament pels cònjuges mitjançant un contracte. Segons el ponent, la principal dificultat per a la creació d'aquest règim comú fou l'ordre públic francès, però se superà a través de la introducció de disposicions que reduïssin el règim primari francès. I si bé, d'acord amb la seva intervenció, aquest règim resulta molt beneficiós perquè facilita la valoració dels béns, caldrà convèncer els cònjuges que aquest règim els resulta més beneficiós.

La doctora Ingrid Lund-Andersen, professora de la Universitat de Copenhaguen, va centrar la seva intervenció en l'harmonització europea del règim econòmic matrimonial a partir d'un estudi comparatiu amb l'harmonització portada a terme en

els països nòrdics (Suècia, Dinamarca, Noruega, Finlàndia i Islàndia). Segons el que va manifestar en la seva ponència, en els sistemes nòrdics l'harmonització ha estat possible pel fet que comparteixen història, religió, mentalitat, rols de gènere i tradició jurídica. Si bé no es produeixen aquests punts de convergència entre els estats membres de la Unió Europea, la ponent es va mostrar optimista i va cloure la seva intervenció fent referència a la tasca portada a terme per la Comissió Europea de Dret de Família, tasca que s'ha materialitzat en l'aprovació dels principis sobre les relacions patrimonials entre cònjuges.

Per a finalitzar aquest primer bloc de ponències amb component internacional cal fer referència a la ponència de la doctora Cristina González Beilfuss, catedràtica de dret internacional privat de la Universitat de Barcelona, sobre els projectes de reglament de la Unió Europea en matèria de règim econòmic matrimonial i de relacions patrimonials entre parelles registrades. La seva ponència es va centrar en les diferències entre les dues propostes elaborades. Per una banda, va explicar que mentre que els cònjuges podran escollir la llei aplicable al seu règim econòmic matrimonial, per a les parelles registrades la llei aplicable sempre serà la de l'estat de registre, opció que pretén evitar que, a través de l'autonomia de la voluntat conflictual, la parella de fet s'acabi convertint en una institució paramatrimonial. Per altra banda, va remarcar que els òrgans jurisdiccionals es podran declarar incompetents quan el seu ordenament jurídic no reconegui la figura de la unió registrada. Per a tancar la seva intervenció va manifestar que el conveni francoalemany ha posat de manifest que és possible l'elaboració d'un règim econòmic comú.

A continuació farem referència a les ponències que tenien per objecte la regulació dels règims econòmics matrimonials en el dret civil català, les quals es poden subdividir en les que van tractar aspectes del règim de participació en els guanys i les que en van tractar del règim de separació de béns.

No obstant això, abans de començar a examinar-les és necessari fer referència a la ponència de la senyora María Sáenz de Santamaría García, notària de la ciutat de Tarragona, que va tractar dos temes de gran actualitat i que a la pràctica susciten alguns dubtes: per una banda, la nova figura jurídica de l'emprenedor de responsabilitat limitada, creada per la Llei 14/2013 i respecte a la qual es va manifestar crítica perquè va considerar que s'havien previst moltes limitacions i pocs beneficis; per l'altra, els pactes en previsió d'una ruptura matrimonial, dels quals va emfatitzar la reticència de les parts a complir amb el deure d'informació, malgrat estar limitat als efectes transaccionals.

La doctora Susana Navas Navarro, catedràtica de dret civil de la Universitat Autònoma de Barcelona, va centrar la seva ponència en el règim de participació en els guanys, del qual va examinar les novetats introduïdes pel Codi civil de Catalunya, des de la perspectiva del dret comparat. D'acord amb la doctora Navas, si bé l'obligació de fer l'inventari de béns no té un antecedent clar en el dret estranger, la retroacció dels efectes, per resolució judicial, de l'extinció del règim al moment de la presentació de

la demanda es desprèn de l'ordenament jurídic del Quebec, mentre que la possibilitat que, a petició d'un dels cònjuges o dels seus causahavents, l'autoritat judicial pugui acordar la retroacció dels efectes de l'extinció a la data en què va cessar la convivència, es troba igualment regulada en el conveni francoalemany. La ponent també va manifestar que les normes de composició del patrimoni inicial i el patrimoni final han estat inspirades per la normativa d'Espanya, Alemanya i França.

La doctora Elena Lauroba Lacasa, professora titular de dret civil de la Universitat de Barcelona, va fer una altra ponència en la qual també es va tractar el règim de participació en els guanys. La doctora Lauroba va examinar, des de la perspectiva del dret comparat, els pactes d'atribució d'una participació diferent de la meitat de l'increment patrimonial i va manifestar que aquests s'han reconegut explícitament en els ordenaments jurídics següents: França (haurà de ser sobre la totalitat dels guanys i s'admet la dació en pagament per a alguns béns), Bèlgica (s'imposa el pagament de deutes de manera proporcional), Suïssa (es permet l'exclusió de béns) i Itàlia (es fa una remissió als principis de la Comissió Europea de Dret de Família [CEDF]).

Per tancar aquest bloc de ponències dedicades al règim de participació en els guanys cal fer referència a dues comunicacions encarregades que foren presentades durant la jornada.

La primera fou a càrrec de la doctora Sandra Camacho Clavijo, professora lectora de dret civil de la Universitat Autònoma de Barcelona, la qual va examinar el còmput de les plusvàlues. Partint del fet que el legislador computa les millores amb independència de la procedència dels béns, en la seva intervenció Camacho va reflexionar sobre la conveniència d'aplicar normes, igual que en el dret suís, per a introduir correccions en funció de la participació, de manera que només es tingui dret a participar en les plusvàlues ocasionades per la intervenció d'ambdós cònjuges.

La segona comunicació fou realitzada per la doctora Lúdia Arnau Raventós, professora agregada de dret civil de la Universitat de Barcelona, i va abordar els mecanismes previstos en el Codi civil de Catalunya per als actes en perjudici del crèdit de participació. Per una banda, Arnau va analitzar l'acció de reducció i supressió, la qual s'activa en el moment del cobrament i significa la pèrdua d'una part o de la totalitat del bé, ja que retorna al patrimoni del deutor i constitueix una proindivisió entre el creditor i el donatari. Per l'altra, es va centrar en l'acció d'impugnació per frau.

En l'altre bloc de ponències, dedicades a l'estudi del règim de separació de béns, trobem la ponència de la doctora Maria Esperança Ginebra Molins, professora titular de la Universitat de Barcelona, que va abordar les estratègies participatives del règim de separació de béns. D'acord amb la ponència, el fonament de la compensació econòmica per raó de treball és l'enriquiment injustificat, i no la comunicació de guanys, quan no s'hi té dret, inclús en supòsits de desequilibri, perquè no s'ha portat a terme treball domèstic durant el matrimoni. La ponent també va remarcar que la compensació econòmica no és una regla de liquidació del règim, atès que es reconeix als convivents i que resulta compatible amb la prestació compensatòria.

La ponència de la doctora Cristina Guilarte Martín-Calero, professora titular de la Universitat de Valladolid, es va centrar també en l'estudi de la compensació econòmica per raó de treball, però des de la perspectiva del Codi civil espanyol. En la seva intervenció Guilarte va defensar que, per tal de percebre la compensació, cal que el treball domèstic s'hagi realitzat de manera exclusiva i excloent. També va posar èmfasi en el fet que s'hauria de reconèixer d'una manera més restrictiva i només per a pal·liar un desequilibri econòmic.

Molt relacionada amb aquestes dues darreres ponències trobem la comunicació presentada per la doctora Esther Farnós i Amorós, professora visitant de dret civil de la Universitat Autònoma de Madrid, la ponència de la qual també va versar sobre la compensació econòmica per raó de treball. En la seva exposició, Farnós va manifestar que l'exclusió de les donacions fetes als fills comuns, regulada en l'article 232-6 del Codi civil de Catalunya, pot afavorir comportaments oportunistes, a través de la despatrimonialització, raó per la qual va afirmar que hauria estat millor que s'hagués supeditat al consentiment del creditor.

La darrera comunicació presentada en la jornada fou la del doctor Jaume Tarabal Bosch, professor lector de dret civil de la Universitat de Barcelona, que va tractar sobre la convivència no matrimonial. En la seva exposició Tarabal va manifestar que en el Codi civil de Catalunya es protegeix el convivent eventualment perjudicat (en cas d'extinció *inter vivos*) i es beneficia a qui el causant presumiblement hagués volgut afavorir (en cas d'extinció per mort). Per acabar, va plantejar si la regulació catalana ha entrat en contradicció amb la doctrina més recent del Tribunal Constitucional, sorgida arran de la resolució del recurs d'inconstitucionalitat plantejat contra la llei de parelles de fet de Navarra.

Com a conclusió de la jornada es va organitzar una taula rodona, sota el títol «Repensar el règim econòmic matrimonial a Catalunya», en la qual van participar, per ordre d'intervenció: M. del Carmen Gete-Alonso y Calera, catedràtica de dret civil de la Universitat Autònoma de Barcelona; José Alberto Marín Sánchez, vicedegà de l'Il·lustre Col·legi de Notaris de Catalunya (ICNC); M. Eugènia Alegret Burgués, magistrada de la Sala Civil i Penal del Tribunal Superior de Justícia de Catalunya; Joan Carles Ollé Favaró, degà de l'ICNC, i el doctor Ferran Badosa Coll.

La majoria dels ponents van coincidir a preguntar-se si el règim econòmic matrimonial de separació de béns s'hauria de substituir com a règim legal supletori pel règim de participació en els guanys. La doctora M. del Carmen Gete-Alonso y Calera va manifestar algunes recances respecte al règim de participació en els guanys, cosa que va argumentar amb el fet que la pràctica habitual de comprar béns en proindivisió resulta conflictiva amb aquest règim econòmic matrimonial. En sentit similar es va posicionar M. Eugènia Alegret Burgués, que va manifestar que el règim de separació de béns s'adapta millor a la realitat social, a més que resulta refermat per raons pragmàtiques (per exemple, no cal fer inventari, ni informar sobre el que fa cada part) i pel fet que és menys controvertit quan arriba el moment de la liquidació. Joan Carles

Ollé Favaró i José Alberto Marín Sánchez van coincidir que la preferència dels ciutadans pel règim de separació de béns es posa de manifest amb la baixa xifra de capitulacions matrimonials atorgades per a escollir un altre règim. Davant les consideracions anteriors, el doctor Ferran Badosa Coll va advertir del fet que es puguin generar disfuncions a la pràctica en l'àmbit europeu en cas que es mantingui el règim de separació de béns com a règim legal supletori, mentre en altres països ho és el de participació en els guanys.

Marina Castells i Marquès
Doctoranda en dret civil
Universitat Autònoma de Barcelona